

ПОЛІТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ, МОДЕРНІЗАЦІЯ, РЕВОЛЮЦІЯ?

Сьогодні, коли ми визначаємо загальний напрям змін, які відбуваються в Україні, ми ще не можемо змінити їх головну характеристику – це трансформаційні зміни напівстихійного характеру. Позитивним для цих змін є те, що вони є напівсвідомими і напівцілеспрямованими.

В ряді своїх робіт ми розглядали внутрішні і зовнішні механізми суспільних змін в Україні. Суспільні зміни можна розглядати під різними кутами зору: трансформації і модернізації, прогресу і регресу, революції і еволюції і т. д. Найчастіше в сучасній Україні використовуються трансформаційний, модернізаційний і революційний підходи до розгляду суспільних змін. Інколи поняття "трансформація", "модернізація", "революція" використовуються легковажно, без розуміння того, що за тим або іншим терміном, поняттям, категорією стоїть не тільки цілий клас явищ, але й методологічний підхід до практичної політики. Наприклад, в сьогоdnішній науковій літературі, політиці більше говорять про Україну, що трансформується. І яка ж специфіка цим вирізняється? Чи є країни, які не трансформуються? Безумовно, ні. Якщо країна перестає трансформуватись, то вона застигає в розвитку і гине. Інша річ, в якому напрямку іде трансформація – прогресу або регресу.

Тому в Україні усе частіше використовується модернізаційний підхід до суспільних змін.

Існують різні погляди на сутність модернізації як в межах цивілізаційного, так і формаційного підходів. Одні дослідники вважають модернізацією переходом від традиційного суспільства до сучасного (розмірковуючи досить абстрактно); інші – відзначають два модернізаційні переходи: від аграрного до індустріального суспільства і від традиційного до сучасного; ще інші – вважають модернізацію єдиним процесом, який, почавшись чи то революцією в Нідерландах 1580 р., чи то англійською революцією 1642 р., чи то французькою революцією 1789 р., досі не завершився; дехто – пропонує розглядати модернізаційний процес у кожній країні окремо. Ми ж схильні вважати модернізацією будь-яке динамічне, свідомо регульоване і якісне покращення в економічній, політичній сферах.

Можна висувати багато концепцій модернізацій. Можна розглядати модернізацію глобально у часовому і просторовому аспектах, регіонально, як європейську, азіатську чи африканську модернізації і т.п. Нас, у цій роботі, більше цікавить сучасна модернізація, яка здійснювалася в ХХ столітті. Виходячи з модернізаційних процесів ХХ століття, ми визначаємо поняття "модернізація", а також розглядаємо інші поняття, за допомогою яких описуються процеси, що відбуваються в Україні сьогодні.

Завдання прискореної модернізації українського суспільства очевидне. Попередні завдання модернізації – індустріалізація, урбанізація, розвиток

середньої і вищої освіти та інші значною мірою розв'язувалися. Хоча, наприклад, завдання індустріалізації сільського господарства в рамках СРСР, і зокрема в Україні, не було розв'язано. Те ж саме можна сказати про сферу обслуговування.

Тому Україні необхідно терміново вирішувати проблеми не тільки в аспекті модернізації навздогін, щоб зрівнятися з розвинутими країнами світу, а й випереджувальної модернізації. Тобто, необхідно не тільки залучити передові світові технології в промисловість, сільське господарство, сферу обслуговування, політичний і освітній процеси, у науку й культуру, але і створювати свої нові науково-технічні, політичні й освітні технології, що були б конкурентоспроможними на світовому ринку матеріальних і духовних цінностей.

Поняття "модернізація", уживане західними дослідниками, часто дуже звужене у своєму трактуванні. Тому породжує скепсис стосовно теорій модернізації, що можуть повною мірою описати більш глибокі і великі сучасні модернізаційні процеси. Поняття "модернізація", на нашу думку, поширюється не тільки на процеси переходу від традиційних суспільств до сучасних, але й на процеси вдосконалювання сучасних суспільств. За аналогією з розвитком техніки і технологій (хоч така аналогія досить умовна), будь-який механізм, у тому числі соціальний, будь-яку технологію, у тому числі соціальну, можна поліпшувати, удосконалювати, роблячи їх функції більш ефективними. Тому модернізаційний підхід можна і потрібно поширювати і на сучасні західні та незахідні суспільства. Тоді відпадає необхідність у розмитих концепціях "постмодернізації", що знижують точність філософського, політологічного, економічного і соціологічного аналізу.

Поняття "модернізація" акцентує увагу на аспекті поліпшення, удосконалювання соціальних інститутів, суспільних відносин. І тим самим відрізняється від понять "розвиток", "трансформація", "зміна", що є більш нейтральними стосовно динаміки суспільного процесу, до його прогресивних тенденцій. Трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: уперед, назад, убік, по колу і т. д. Модернізація ж орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалювання, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, задач, пріоритетів, стратегій. Модернізація – це творчо-перетворююча функція розвитку. Але специфічна – як засіб оновлення суспільств. Модернізація дійсно є незавершеним проектом, і проектом, що ніколи не завершується у глобальному вимірі. Суспільство, яке завершило модернізаційний проект, може вирушати на історичний смітник.

Розгляд модернізаційних спроб України не можна відірвати від ідей трансформації, про які досить часто говорять сьогодні. Тим більше, що починаються спроби застосувати теорію трансформації до України на сучасному етапі.

Дослідження, проведені нами в цій сфері, дали неоднозначні результати, концентрована суть яких викладена в ряді тез.

По-перше, сучасне суспільствознавство не виробило специфічної наукової парадигми, яка б дозволила створити хоча б відкриту (не завершену) теорію трансформації суспільств. Більшість учених, що працюють у названій сфері, обмежуються загальновідомими істинами – усі суспільства трансформуються, напрямки трансформації можуть змінюватися досить різко, є революційні й еволюційні трансформації, поступальні та зворотні, системні та безсистемні і т. д.

По-друге, те, що видається за теорію трансформації постсоціалістичних країн на Заході, – це скоріше гіпотеза про трансформацію постсоціалістичних держав до переважно ринкової організації економіки і демократичних політичних інститутів західного типу.

По-третє, у результаті руйнування частини державних систем культурного і соціального забезпечення повинні бути створені нові, засновані на муніципальному і приватному інтересі, але регульовані і підтримувані державою: охорона здоров'я, освіта, пенсійна система, система гарантій по безробіттю.

По-четверте, усі перераховані вище процеси повинні відбуватися одночасно. Основою такої тези є усталене в філософії та соціології уявлення, про системний характер суспільства і про те, що зміна в якійсь одній ланці, сегменті суспільства викликає системно орієнтовані зміни в інших сегментах.

На жаль, ці тези часто "не працюють" на пострадянському просторі. Наприклад, реформування економіки не супроводжується демократизацією суспільства, тобто втрачається демократична сутність процесу трансформації. Далі, економічні і політичні реформи не вдається синхронізувати, оскільки кожна з цих змін можлива тільки в тому випадку, коли вже відбулася інша зміна, тобто вони детермінують одна одну і виступають у якості власної необхідної передумови.

Якщо ж основні тези так званої "теорії" трансформації стають умовними, то тоді ця "теорія" трансформації втрачає свої визначальні характеристики, а суспільна трансформація починає сприйматися як відкритий процес, що розвивається під дією вихідних базисних і привхідних ситуаційних обставин, цілей і засобів їх досягнення в діяльності людей. Це саморегульований та самокоректований процес, і він переважно вільний від концептуальної заданості результатів, наявних у проектах модернізації та реформах.

Старі теорії і старі підручники, що описують трансформацію західних суспільств, у тому числі й праці К. Маркса і Ф. Енгельса, що описують європейське й північноамериканське суспільства XIX століття, мало придатні як довідники для наших реформаторів. Навіть європейські реалії кінця 40-х-початку 60-х рр., коли Західна і частина Центральної Європи відновлювалися після Другої світової війни, не відповідають пострадянським умовам на рубежі сторіч. "Тоді" і "сьогодні" – різні історичні умови, якісно відрізняються техніка і технології, якісно змінилися міжнародні економічні та політичні відносини, різні люди в Західній Європі і на пострадянському

просторі. І те, що пострадянські країни в більшості орієнтуються на західні цінності, мало впливає на темпи трансформації та модернізації.

Розгляд трансформаційних процесів і модернізації як специфічного типу трансформації, слід пов'язати з аналізом революцій, теж своєрідним типом суспільної трансформації і засобом модернізації.

Модернізація може здійснюватися еволюційним чи революційним шляхом. Революція ж як специфічний тип трансформації і модернізації є її граничним моментом переходу суспільства з однієї фази в іншу. Революції є найбільш драматичними й кардинальними спробами здійснити суспільні зміни на макросоціальному рівні. Цілями революції можуть бути реальні й утопічні ідеали. Загальним для всіх революцій є орієнтація на майбутнє як центральний компонент революційної ідеології.

Ідеальний, "чистий" образ революцій описує Ш. Ейзенштадт на основі узагальнення праць багатьох учених. Головними її ознаками він вважає насильство, новизну і всезагальність змін.

Дійсно, більшістю дослідників революція характеризується як найінтенсивніший, насильницький та усвідомлений тип суспільного процесу. Особливе значення в революційному русі відіграють ідеали рівності, прогресу, свободи, нового справедливого соціального порядку. Загальноновизнано, що передумовами революцій стають фундаментальні соціальні протиріччя, різкі прояви несправедливості, загострення боротьби еліт і класів за владу, соціальні і духовні аномалії в суспільстві, залучення в політичне життя масових соціальних груп та їх політичних організацій.

Наслідки й механізми революцій завжди багатобічні, кардинальні. По-перше, це насильницька зміна політичного й економічного ладу. По-друге, заміна правлячої еліти. По-третє, кардинальні зміни в інституціональній сфері. По-четверте, радикальний розрив з минулим способом мислення і життя (принаймні в перший період після революції). По-п'яте, кардинальна зміна системи виховання й освіти з метою сформування нового світогляду й нової моральності соціальних груп і особистостей. Ці риси всякої "великої" революції підкреслювали А. Токвіль, К. Маркс, Е.Ледерер, Т. Гейдер, В. Ленін, О. Розеншток-Хюссі, Ш. Ейзенштадт, Г. Алмонд, Д. Белл та інші вчені й політики.

Важливою характеристикою революційних перетворень є синхронізація соціальних змін в різних сферах суспільства. Хід змін і їх наслідків оцінюються відповідно до ідеально-типової схеми революції, що буває "м'якою" і "жорсткою". "М'які" ідеально-типові схеми революції характерні для так званих буржуазних революцій, наприклад, для Американської революції (1761-1776 рр.) і Французької революції (1787-1799 рр.) . "Жорсткі" ідеально-типові схеми революції характерні для так званих "пролетарських" революцій – Паризька Комуна (1870-1871 рр.), революція в Росії (1917-1921 рр.) й Китаї (1911-1948 рр.). Застосування жорстких схем революції, особливо обґрунтованих тоталітарною ідеологією, веде до масового терору і встановлення тоталітарних чи авторитарних режимів влади.

Оскільки революції не є окремим предметом нашого поглибленого аналізу, лише відзначимо, що філософська, соціологічна й політологічна література сфокусована на розходженнях між революційним та еволюційним шляхами перетворень, між дійсними, усеосяжними революціями і частковими змінами суспільств у результаті переворотів, на аналізі образів "чистої" революції в різних регіонах і умовах. До революцій ми ще повернемося, а зараз підведемо попередній підсумок.

По-перше, різні автори виділяють різні етапи розробки і здійснення теорій модернізації – ліберальних, консервативних, соціалістичних та інших. Наприклад, соціалістичний експеримент теж був спробою реалізації модернізаційного проекту, хоча і з метою реалізації ілюзорних концепцій побудови комунізму. Тому він критикувався як ззовні, так і зсередини так званих соціалістичних країн.

По-друге, треба ясно бачити, що західні (немарксистські) теорії модернізації вже в 60-ті рр. теж зазнавали серйозної критики "зсередини", оскільки їх американоцентричний і євроцентричний характер не дав очікуваного ефекту в більшості країн Азії, Африки, Латинської Америки. Немарксистські теоретики прийшли до висновку, що необхідно визнати істотну незалежність економічного розвитку від "жорстких" ідеологій і політичних схем західного типу і важливість збереження національних та регіональних традицій, що допомагають зберігати стійкі форми соціальної організації і забезпечують мирні шляхи політичного розвитку.

По-третє, нинішній, етап розвитку глобальної теорії модернізації (як системи конкретних теорій), початок якого можна датувати кінцем 80-х років, проходить в умовах розпаду світової соціалістичної системи, коли постсоціалістичні країни намагаються шляхом модернізації влитися у світове співтовариство народів, що будують цивілізовані соціальні держави, де дотримуються права і свободи особи, громадських організацій. Багато вчених, які аналізують проблему модернізації суспільств, доходять висновку, що досвід механічного перенесення західних і соціалістичних моделей у регіони, де для них немає історичних умов, виявився помилковим. Нині теорія модернізації трансформується в інструмент пізнання і пояснення нових шляхів розвитку на основі нагромадження досвіду технологічно та соціально передових країн світу, що має універсальний, загальний характер і гармонійно сполучається з історичними традиціями й іншими цінностями певних суспільств. Тобто здійснюється перехід від стихійно-свідомих процесів модернізації, де свідомий елемент знаходиться на другому місці, до свідомих стратегій модернізації, коли практичні дії здійснюються на основі теорії. Це дуже суттєва зміна в парадигмах соціального пізнання. Модернізаційний підхід висувається на перший план в проведенні різного типу реформ.

У цьому випадку модернізація постає як ряд етапів: 1) визначення цілей модернізації (теоретично і практично); 2) консолідація та мобілізація значних груп політичної, економічної і культурної еліт на реалізацію цієї мети; 3) етап реалізації теоретичних програм у практиці перетворень

суспільства; 4) консолідація суспільства на новій модернізованій основі (економіка, політика, культура). При цьому процес модернізації в кожній окремій країні – це не простий додаток абстрактно-універсальної схеми, а конкретна щодо прив'язки до історичних умов теоретична і практична модель, яка реалізується через діяльність соціальних суб'єктів. З цих конкретних модернізаційних проектів витікають загальні характеристики процесу модернізації, що, у свою чергу, слугують засобом пізнання модернізаційних процесів і їх регулювання в різних сферах громадського життя.

Як ми вже говорили, модернізаційний проект може здійснюватися революційним або еволюційним шляхом. Який же шлях обрала Україна? Беззаперечно, еволюційний. Революційна риторика кінця 2004- початку 2005 рр. мало що означає. За класичними критеріями в Україні не відбулося ні політичної, ні економічної революції. Відбулася деяка еволюція в свідомості частини людей, яких попередній політичний режим поставив на межу народного бунту. На щастя, такий бунт не відбувся, хоча "помаранчеві події" в Києві загрожували перерости в народне повстання. Результатом "помаранчевих подій" стала часткова ротація політичних та економічних еліт, результати якої дуже важко прогнозувати.

Події в Україні на рубежі 2004-2005 рр. висунули три головні завдання: модернізація інституціональної структури в Україні; стабілізація соціально-групової структури на базі розвитку "середнього" класу; активізація людського потенціалу. Усі три завдання системно доповнюють одне одне. Тому їх синхронізація чи розсинхронізація суттєво впливає на динаміку розвитку України.

Безпосередньою і прямою метою змін, які оголошені, є удосконалення суспільних інститутів – держави і громадянського суспільства. Але це зовнішня конструкція модернізації. Глибшою метою є стабілізація соціально-групової структури суспільства, щоб зменшувати кількість бідних та малозабезпечених і збільшувати забезпечений середній клас. Багаті самі про себе потурбуються, якщо буде працювати закон і рівні правила економічної і політичної гри. Нарешті, найглибшою і фундаментальною метою, з очікуванням довгострокового результату модернізації суспільства, є розвиток людського потенціалу.

В Україні в 2005 році немає ні політичної, ні економічної, ні ідеологічної кризи.

Переобрано Президента України, сформовано новий Кабінет Міністрів, працює Верховна Рада, прийнято законодавство про вибори до Верховної Ради на багатопартійній основі. В політичній сфері є тільки одна конфліктна ситуація, яка може визвати кризові явища: це так звана політична реформа і зміни до Конституції України. Навіть без спеціальної юридичної освіти громадянин прочитає в Конституції України, що згідно статті 156, якщо вносяться зміни до Конституції України (розділ XIII), то законопроект не тільки приймається „ не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України", але й „затверджується всеукраїнським

референдумом, який призначається Президентом України". Згідно ж Закону про політреформу вносяться значні зміни до Конституції України в розділі „Президент України”, „Кабінет Міністрів України. Інші форми виконавчої влади”. Але щось про підготовку всеукраїнського референдуму нічого не чути. Тобто порушена процедура прийняття конституційних змін. Ми вже не говоримо про недопустимість пакетного голосування, поряд з іншим законом, конституційних змін.

В економічній сфері спостерігається економічне зростання. Але воно відбувається за рахунок посиленої експлуатації природних ресурсів і старих підприємств. Частина продукції, яку виробляють нові науково-технічні комплекси, дуже низька. Головною ж небезпекою для України є те, що немає серйозних капіталовкладень у дві сфери – сільське господарство і людський потенціал. Це не стратегічно. Найбільші резерви зростання економічного потенціалу України – це людський потенціал, де наука та освіта є головними чинниками, і сільське господарство, де неналежне науково-технічне переозброєння, запущена соціальна сфера, ганебні дороги і т.д. ведуть до стагнації сільськогосподарського виробництва. У нас же загрожують знищити науку шляхом переведення до ВНЗ, де наукові дослідження грають третьорядну роль. А уся сільськогосподарська політика зводиться до допомоги селу пальним.

В ідеологічній сфері можна констатувати рішучий злам в орієнтаціях на цінності національного суверенітету і національного розвитку. Правда, не треба недооцінювати небезпеки сепаратизму, інформаційного імперіалізму з боку деяких держав і штучної проблеми „двох державних мов”. Тут загравання влади з порушниками закону неприпустиме.

Тим не менше в 2005 році в Україні визріла криза очікувань на базі неспівпадіння сподівань різних владних груп і реальності. По-перше, політичне угруповання на чолі з Л. Кучмою, В. Януковичем та В. Медведчуком не змогло утримати владу і прогало президентські вибори 2004 року. І справа не тільки в політичному програші. Були витрачені величезні кошти на рекрутування політтехнологічних команд, утримання офіційних і тіньових штабів, підкуп дільничних комісій і окремих груп виборців і т.д. Обіцянки повернути ці кошти бізнесовим колам з відсотками за рахунок пільг не можуть бути виконані. По-друге, активісти команди В. Ющенка можуть задовольнити свої апетити на посади в структурах влади тільки частково. На всіх владних постів не вистачає. Тим більше, що не всі з активісти мають об’єктивні підстави, щоб зайняти посади в державі, яка прагне бути сучасною, технологічною, інтелектуальною, багатою. По-третє, так звані „нейтралісти”, які активно не втручались в події кінця 2004 року, але голосували за В. Ющенка, теж очікували отримати винагороду за свій політичний нейтралітет і пасивну підтримку у вигляді посад та інших вигод. По-четверте, гостро реагує населення, очікуючи, що з перемогою В. Ющенка одразу ж буде встановлено суспільство Свободи, Достатку, Справедливості. Побудувати ж таке суспільство за короткий термін неможливо при всьому бажанні. По-п’яте, не було розроблено ідеологеми для Президента В.

Ющенко, що „хоча я переміг з допомогою частини народу, я є президентом усього народу України" . Така ідеологема була використана Шарлем де Голлем в 1958 році у Франції. Тому не вдалося швидко повернути симпатії частини виборців, яка голосувала за В. Януковича, але є свідомими прихильниками державності України.

Перелік очікувань (і нездійснених також) можна продовжувати. Але „криза очікувань" через неспівпадіння прагнень політичних і економічних груп і реальності може суттєво вплинути на оцінку усіх інститутів влади і особисто на імідж Президента України. Тим більше, що більшість населення зрозуміла гасла і обіцянки на „Майдані" як проголошення соціального контракту між В. Ющенко і народом: ми тебе обираємо, а ти виконуєш свої обіцянки. І тут не можна пояснювати, що соціальні контракти під час революцій і виборів, як правило, не виконуються. Наприклад, Велика Французька революція обіцяла Рівність, Свободу, Братерство. А Франція отримала масовий терор, безкінечну війну та імперію Наполеона. Більшовики в 1917 році обіцяли мир солдатам, фабрики – робітникам, землю – селянам. Народ отримав орієнтацію на світову війну (де тільки не воював радянський солдат), повне одержавлення промисловості, колгоспи, терористичну державу і всевладдя демократії.

В умовах України сьогодні варто чітко сказати: був чи не був укладений соціальний контракт з народом. Якщо був, то треба його скорегувати у відповідності з економічними та політичними реаліями і оголосити про це народу. Щоб невинувдані очікування не привели спочатку до відкату симпатій до нового Президента України, а потім до ворожого ставлення як до людини, яка не тримає свого слова.

Окрема проблема – це стан державності і ефективність держави. Відомо, що з революцій держава виходить більш сильною, могутньою. Оскільки після революції необхідно встановлювати новий порядок. А держава як політична організація має беззаперечну перевагу перед громадянським суспільством у здійсненні насильства. І будь-яке насильство до держави, якщо воно не спирається на народне повстання, навіть у мирній формі, тільки виявляє конкурентоспроможність цього політичного інституту. Тому модернізація держави – це „обійми народу", які виявляються в різних формах: вибори, референдум, страйк, повстання і т.д.

Оскільки революції в Україні не було, то і держава залишилась в тому ж стані, тобто ще достатньо слабою. Тому є актуальним завдання модернізації держави мирним шляхом, через зміни законодавства, реформи в сферах управління державною власністю, правопорядку і т.д.

Отже, і соціальний контракт між новою владою і народом, і модернізація держави – це не короткострокова програма на 2-5 років, а стратегічна – на 20-25 років. Перші п'ять років – це тільки частина стратегічної програми. І в створенні стратегічної програми модернізації України не слід застосовувати жорстку модель організації суспільного життя і розвитку суспільства на перспективу. Бо інакше методами соціального

проектування, інженерії, управління, під гаслами демократії і справедливості ми створимо нову тоталітарну державу.

І останнє. Що ж все-таки відбувається в Україні : трансформація, модернізація чи революція? Існує дві відповіді. Перша – усі три форми змін наявні, якщо говорити про розвиток окремих форм суспільного життя України. Друга – якщо говорити про країну в цілому, то відбувається мирна революція протягом п'ятнадцяти років. За ці роки змінилися держава, економічний та політичний лад, офіційна ідеологія і людина. Не треба називати зміну політичного режиму революцією, як не треба містифікувати реальність, говорячи, що в країні за 15 років нічого не змінилось.

Українську революцію не вдалося зупинити, вона продовжується звільненими від політичної, економічної і духовної неволі елітами і масами. Термінатором цієї революції безумовно є народ, але це не знімає історичної відповідальності за його долю з духовної, політичної і економічної еліт, які є спрямовуючим центром.

Вектор українського модернізаційного проекту за своїм характером не є традиціоналістським (оскільки державність України була фікцією протягом усього ХХ століття), не є євразійським, а є європоцентристським. Цей модернізаційний проект блокується частиною пострадянської еліти проросійської орієнтації, деякими лівими партіями і рухами і зовнішнім впливом Росії. Але цього блокування сьогодні вже недостатньо, хоча в проектах модернізації „за Кравчуком" і „за Кучмою" було достатньо.

Сьогодні також знімається блокування європоцентристського модернізаційного проекту з боку масової свідомості, оскільки більшість народу вже не розцінює НАТО, ЄС і США як ворогів України. А це дуже позитивна ознака для модернізації України.

В той же час, українська модель модернізму – це не класична модель 80-90 х років, а швидше неомодерністська модель, характерними рисами якої є:

- ця модель не відстоює тільки світові зразки модернізації – досвід США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії, а комплексно використовує як класичні цілі модернізації – демократія, ринок, розумне державне регулювання законами, самодисципліна, соціальний захист – так і зразки модернізації Угорщини, Польщі, Росії, де враховуються історичні умови і постсоціалістична спадщина. Тобто, модернізація розглядається як комплексний проект, який формується на досвіді Заходу, Сходу і постсоціалістичних країн;

- ця модель не акцентує увагу на „унікальності України", на ізоляціонізми, а орієнтується на участі в модернізації країни зовнішніх інвесторів зі Сходу та Заходу;

- українська модель модернізації є спробою модернізації за ініціативою „верхів", які діють на блокувній, а не однопартійній основі;

- в цій моделі відчувається технократизм, однолінійність проекту, слабке врахування інтересів регіонів;

· відсутність політико-культурного забезпечення проекту модернізації, щоб підготувати населення до позитивів і негативів модернізації в політико-правовій і етнокультурній сферах.

Однак не тільки народ і еліти повинні підготуватися до випереджувальної модернізації. Сама модернізація, якщо її суб'єкти бажають успіху, повинна враховувати історичні особливості і пристосуватися до нових умов розвитку України.

1. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич-Київ. 2004. – Видавнича фірма “Відродження”. – 2004. – 488с. **2.** Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Институт социологии НАН Украины. – 2001. – 440с. **3.** Михальченко М.І. Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент. – 2003. – №1. – С. 19-28. **4.** Горбатенко В. “Анализ майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами // Політичний менеджмент. – 2004. – № 1. – С.30-40. **5.** Кольев А. Политическая мифология: Реализация социального опыта. М., – Логос. 2003. – 384с. **6.** Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи. // Політичний менеджмент. – 2003. – №1. – С. 5-18.